

“Bu proje T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından desteklenmektedir.”

Bu makale Anayasa Hukukçuları Derneği tarafından gerçekleştirilen “Cumhuriyet’in 100. Yılında Demokrasi Hafızasının Oluşturulması Projesi” kapsamında kaleme alınmıştır.

Dr. Murat Yılmaz

DARBELERLE HESAPLAŞMA: YARGI DIŞINDAKİ AKTÖRLER NELER YAPABİLİR?

Giriş

Türkiye, uzun bir aradan sonra darbelerle yüzleşiyor, hesaplaşıyor, mücadele ediyor. Darbeler, 15 Temmuz 2016 darbesi başta olmak üzere yargılanıyor. Türkiye'nin darbelerin yargılanması aşamasına gelmesi büyük bir mücadelenin sonunda mümkün olabildi. Bu yargılamalar, Türkiye'de müşterek milli kimliğinin, demokratik yönetiminin ve devlet kapasitesinin muhafazası için hayati derecede ehemmiyetli. Türkiye bu yargılamalar sayesinde içeride ve dışarıda kurulmak istenen vesayet sisteminden kurtuluyor.

Türkiye'de darbelerin ve darbe teşebbüslerinin yargılanması, demokrasinin üzerindeki darbe tehdidini ve darbelerin tortularını temizleyecektir. Halihazırda 15 Temmuz darbe teşebbüsü davaları, 28 Şubat davası ve 12 Eylül davaları bu bakımdan kayda değer katkılardır. 27 Mayıs, 12 Mart darbelerin ve bu arada sayılamayacak kadar çok darbe teşebbüsünün yargılanmamış olması ciddi bir eksikliktir. Bu darbelerde görev alanların daha sonraki darbe veya darbe teşebbüslerinde rol oynaması suçun cezalandırılmamasının, suçlara karşı yargılama ve cezalandırmanın caydırıcılığının ortaya çıkmasını engellediğini ifade edelim.

Yargının kendi mecrası içinde darbeleri yargılama süreci diğer tebliğlerin konusu. Ben burada darbelerle yüzleşme, hesaplaşma, mücadele için yargı dışındaki aktörlerin rolünü, kısaca değerlendirmeye çalışacağım.

Yargı dışında darbeye mücadele edebilecek ve mücadele etmesi gereken aktörler kimlerdir?

Yasama, yürütme, siyasi partiler, medya, sivil toplum, üniversiteler, aydınlar...

1.Yasamanın Rolü

1.1. Her darbe sonrasında darbenin amaçlarını gerçekleştirmek, bu amaçları kalıcılaştırmak ve darbecileri korumak için anayasadan başlayarak bir dizi mevzuat ortaya çıkıyor. Darbe sonrasında çok partili hayata dönülmesine rağmen anayasa başta olmak üzere bu

mevzuat, yasamanın faaliyet alanını ve ufkunu kısıtlıyor. Yasama, her şeyden önce darbelerin ürünü olan darbeleri koruyacak darbe hukukunu ortadan kaldırmak gerekiyor. Bu anayasalardan kanunlara, tüzüklerden yönetmeliklere kadar ciddi bir mevzuata oluşturuyor.

1.2.Yasama, Araştırma Komisyonları kurarak darbelerin teşhir edilmesi ve siyasi olarak mahkum edilmesini temin edebilir. Darbelerin siyasi boyutunun tartışılması ve gizli kalmış yönlerinin serimlenmesi bu şekilde mümkün olabilecektir. Yasamanın, Komisyonlar marifetiyle sergileyebileceği siyasi irade, darbelerle mücadelede moral bir üstünlük ve diğer aktörlere yol açıcı bir katkı sağlayabilir.

1.3. Yasama, darbelerle zemin hazırlayan askeri özerkliklere son vererek ordu üzerinde demokratik sivil denetimi sağlayacak bir reformu hayata geçirebilir.

1.4. Yasama, darbe veya darbe teşebbüslerinin etkin ve verimli bir şekilde yargılanmasını temin edecek bir mevzuat hazırlığı yapabilir.

1.5.Yasama, savunma alanındaki komisyonlar ve uzmanlar üzerinden sahayı ve reformu yakından takip edecek bir performans gösterebilir. Bilhassa nitelikli uzmanların varlığı, bu alanda siyasetin aleyhine teşekkül etmiş bilgi asimetrisini aşmaya yardımcı olacaktır.

2.Yürütmenin Rolü

2.1.Darbelerle hesaplaşma ve mücadelede yürütmenin rolü, çok önemli ve hatta belki de en önemlisidir. Çünkü darbeyi fiilen engellemek evvela yürütmenin vazifesi ve kabiliyetiyle mümkündür. Yürütme kendi talimatı altındaki bütün birimlerde darbecilerin örgütlenmesine ve propaganda yapmasına izin vermeyecek bir dikkat, dirayet ve feraset göstermek durumdadır.

2.2. Yürütme bu meyanda idari yapıyı darbecilere fırsat vermeyecek ve darbecilerle mücadele etme misyonuyla reforme etmek durumundadır.

2.3. Yürütme savunma, ordu, istihbarat ve güvenlik alanlarında bürokratik bilgi ve perspektifin dışında, bilgi asimetrisinin yürütme aleyhine oluşmasını engelleyecek uzmanların istihdamı hayati derecede mühimdir.

3. Siyasi Partilerin Rolü

3.1. Darbelerle hesaplaşma ve mücadelede demokrasinin vazgeçilmez aktörleri olarak değerlendirilen siyasi partilere büyük roller düşmektedir. Bu rollerden ilki, siyasi partilerin rekabet ederken darbe gibi demokrasi dışı yolları siyasi mücadelenin seçenekleri arasından kesinlikle çıkarmasıdır. Bu özellikle Türkiye siyasi tarihi dikkate alındığında önceliklidir. Türkiye’de 27 Mayıs 1960 darbesinden itibaren CHP’nin darbecilerle arasına mesafe koymak yerine, darbe koalisyonu içinde yer almayı tercih etmesidir.

3.2. Siyasi partiler içeride ve dışarıda darbeler aleyhine kamuoyu oluşturulması ve mücadele edilmesinde temel aktörler olmalıdır. 15 Temmuz darbe teşebbüsünün bastırılmasında başta AK Parti ve MHP olmak üzere siyasi partilerin oynadığı rol hatırlardadır.

4. Medyanın Rolü

4.1. Darbelerle yüzleşme, hesaplaşma ve mücadelede basın rolü fevkalade önemlidir. İlk olarak medya darbecilerle arasına mesafe koymalı ve darbecilerle iş birliğinden kaçınmalıdır. Bu Türkiye için çok ciddi bir mesele çünkü bazı gazete ve medya kuruluşları, 27 Mayıs 1960’dan bu yana darbecilerle iş birliği yapmıştır. Halbuki basın, darbelere ve darbecilere çok net bir şekilde tavır alırsa bu ciddi bir caydırıcı unsur olabilir.

4.2. Medyanın bir başka önemli rolü de darbelerin ve darbecilerin teşhir edilmesiyle siyasi kültürün demokratik bir şekilde dönüştürülmesine yardımcı olmaktır.

5. Sivil Toplumun Rolü

5.1. Darbecilerin cesaretinin kırılması ve teşhir edilerek siyasi kültür kodunun sivilleşmesi ve demokratikleşmesi istikametinde faaliyetlerle darbelerle mücadele edilmesine çok ciddi bir şuur ve duyarlılık kazandırılması mümkündür. Bilhassa 12 Eylül ve 28 Şubat darbelerinden sonra bu yönde çok sayıda kitlesel ve entelektüel düzeyde faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

6.Üniversitelerin Rolü

6.1. Darbelerle mücadele ve darbelerin teşhirinde üniversiteler akademik bakımdan ve gençlik kitlesi açısından kayda değer bir kurumdur. 27 Mayıs'tan itibaren üniversiteler genel olarak darbe mekaniğini harekete geçiren propaganda ve şiddet olaylarında adeta bir karargah rolü oynamıştır. Üniversitelerin geçmişteki hatalardan uzak durarak, Türkiye ve dünya tarihinden örneklerin akademik tartışması, bu konulardaki kürsüler, dersler, tezler, konferans, çalıştay ve sempozyumlarla darbelerle karşı mücadele yöntemleri, modelleri ve tecrübelerini kamuoyunun dikkatine sunabilir.

7.Aydınların Rolü

7.1. Darbelerle mücadele ve darbelerin teşhirinde aydın zümresinin rolünün altını çizmek lazım. Esasen darbeleri yapan grup içinde aydın zümresi önemli bir rol oynamıştır. Türkiye darbeleri tarihinde aydınlar sıklet merkezindedir

SONUÇ

Türkiye'de gerçekleşen ve teşebbüs edilen darbe teşebbüsleriyle darbe, hala ciddi bir tehdit teşkil etmektedir. Darbe tehlikesi konusunda yakın, orta ve uzak tarih itibarıyla verilebilecek bir çok örnek mevcuttur. Bu tecrübeler ve bu tecrübelerin analiziyle darbeleri teşhir ve darbecilikle mücadele için yargı dışında hangi aktörlerin ne tür roller üstlenebileceğini tartışmak icap ediyor. Darbelerle mücadele hesaplaşma ve yüzleşmede, bütün yükü yargıya bırakmak doğru bir strateji değildir. Bu yargının üzerindeki yükü ziyadesiyle arttırarak belini bükebilir. Bu konuda yargının hukuk mecrasında yapacağı işleri kolaylaştırmak, mevzuat, kurumsal kapasite, dünya modelleri ve tecrübelerini ortaya koymak, darbecileri teşhir etmek ve kamuoyu nezdinde darbe düşüncesini mahkum etmek, nitelikli uzmanlar yetiştirmek ve istihdam etmek, bilimsel bir anlayışla darbelerin yargılanması ve darbelerle mücadele sürecini desteklemek, darbelerle mücadelede bir fikr-i takip sergilemek, demokratik kamuoyu desteğini ortaya koymak yargı dışındaki aktörlerin demokratlık ve vatanseverlik görevi olarak öne çıkıyor. Bu bakımdan bilhassa daha önce çeşitli şekillerde darbelerle katılan veya destekleyen aktörlerin bir muhasebeye girmesi çok ciddi bir katkı sunacaktır.